Les epipactis de Catalunya

Epipactis helleborine->

El gènere *Epipactis*.

El nom ve del grec, sembla, en referència al veladre (*Veratrus albus*) per la seva semblança en les fulles.

Al mon hi ha unes 60 espècies d'epipactis: dos a Àfrica i una a Amèrica del Nord.
Javier Benito Ayuso en reconeix 16 a la península Ibèrica.
A Catalunya, unes 13 espècies segons com es compti.

Són plantes força característiques, tant per la disposició de les fulles com per la de la inflorescència.

Rizomatoses, sense tubercles.

Floració més aviat tardana. Les primeres comencen pel maig i algunes encara estan florides a l'agost, sent els seu fort entre juny i juliol. Això fa que en determinats anys, les calors primerenques, si són massa fortes, o si s'arrossega manca de precipitació, les flors no s'arribin a obrir i s'autofecundin. O també, que algunes plantes més tardanes ja no arribin ni a formar inflorescència. Tenim força anys «dolents» d'epipactis.

A més, el fet de florir quan la calor ja començaa apretar a la baixa i mitja muntanya, fa que deixem de sortir al camp a buscar orquídies i tirem cap al Pirineu. Això, malgrat ser un gènere força nombrós i escampat arreu, fa que en tinguem relativament poca informació del seu repartiment en el territori.

Ocupen tota mena de hàbitats, encara que solen tenir preferència per l'ombra dels boscos. Però també es troben a ple sol.

Fulles: no es presenten en roseta basal sinó més o menys repartides al llarg de la tija.

Flors: pètals i sèpals ben visibles i força diferenciats, en general. Label partit i fent de receptacle d'una substància nectarosa.

E. kleinii *E. muellerii* *E. helleborine*

© Jordi Prat

E. helleborine minor *E. Exilis* *E. helleborine*

© Jordi Prat

Poncelles: disposició característica del raïm de poncelles en forma de bàcul.

Morfologia de la flor (Joan Canals)

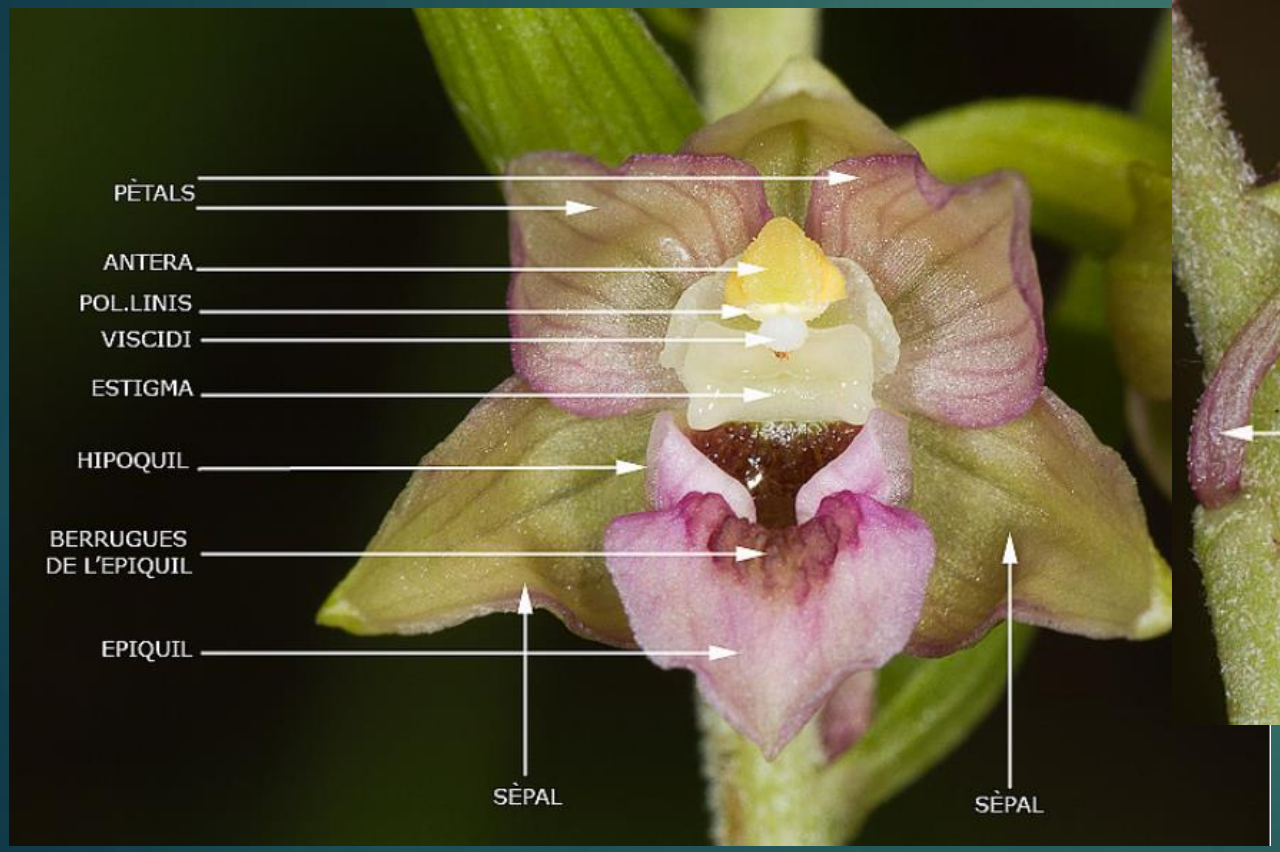

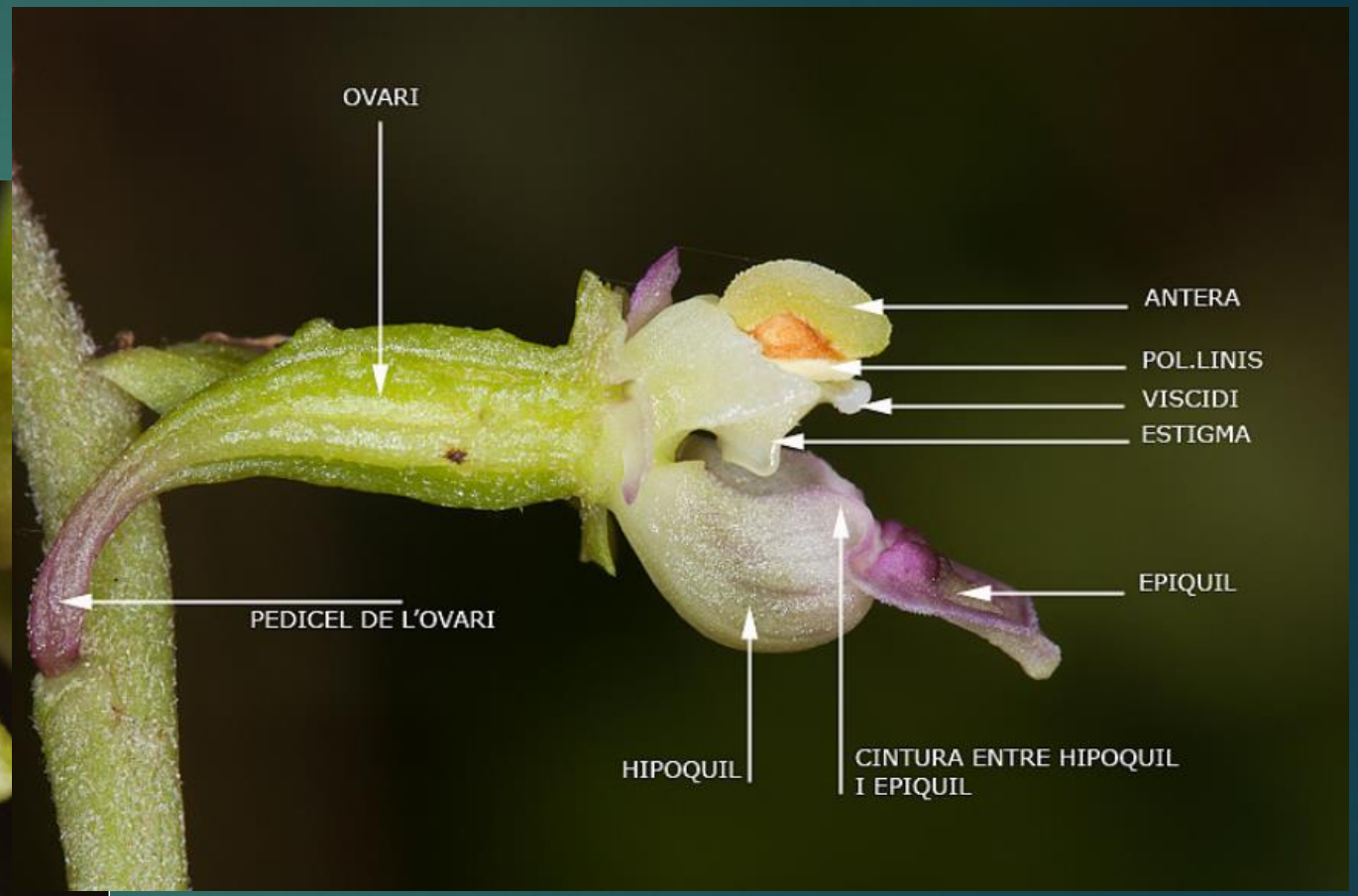

Morfologia de la flor (Joan Canals)

Espècies a Catalunya

4 Grups i 13 tàxons.

1. ***Palustris***: label articulat.
   E. palustris.

2. ***Atrorubens***: pilositat densa a l'ovari i a les flors.
   E. atrorubens, E. kleinii, E. microphylla.

3. ***Helleborine***: sense o poca pilositat, fulles amples disposades helicoïdalment, base del pedicel tacada de porpra.
   E. helleborine, E. helleborine* var. *minor, E. tremolsii *(E. lusitanica)*, ***E. distans.***

4. ***Phyllantes***: fulles dístiques, pedicel tot verd, flors més aviat pèndules.
   E. fageticola, E. rhodanensis. E. muelleri, E. exilis, E. leptochila *(E. provincialis)*.

Grup.

1. ***Palustris***: label articulat.
   E. palustris

Epipactis palustris

Epipactis palustris
Sinònims: *Serapias helleborine* var. *palustris.*

Nom en català: epipactis palustre.
Etimologia: del llatí *palustris*, que significa llocs xops, pantanosos.

Descripció
Planta: mitjana a gran (40-60 cm).
Tija: verdosa i violàcia porpra a la part superior.
Fulles: lanceolades, allargades, carinades (nervi central marcat) i erectes.
Flors: grans amb inflorescència laxa.
Label: Articulat (unió entre hipoquil i epiquil molt estreta).
Ovari: molt fusiforme, de color bru.
Variabilitat: flors amb sèpals purpuris o verds.

Ecologia i distribució: a ple sol, aiguamolls, torberes, molleres i vores de rius en sòls calcaris.
Espècies similars: no n'hi ha, és una espècie molt diferenciada.

Jordi Llovera

Epipactis palustris

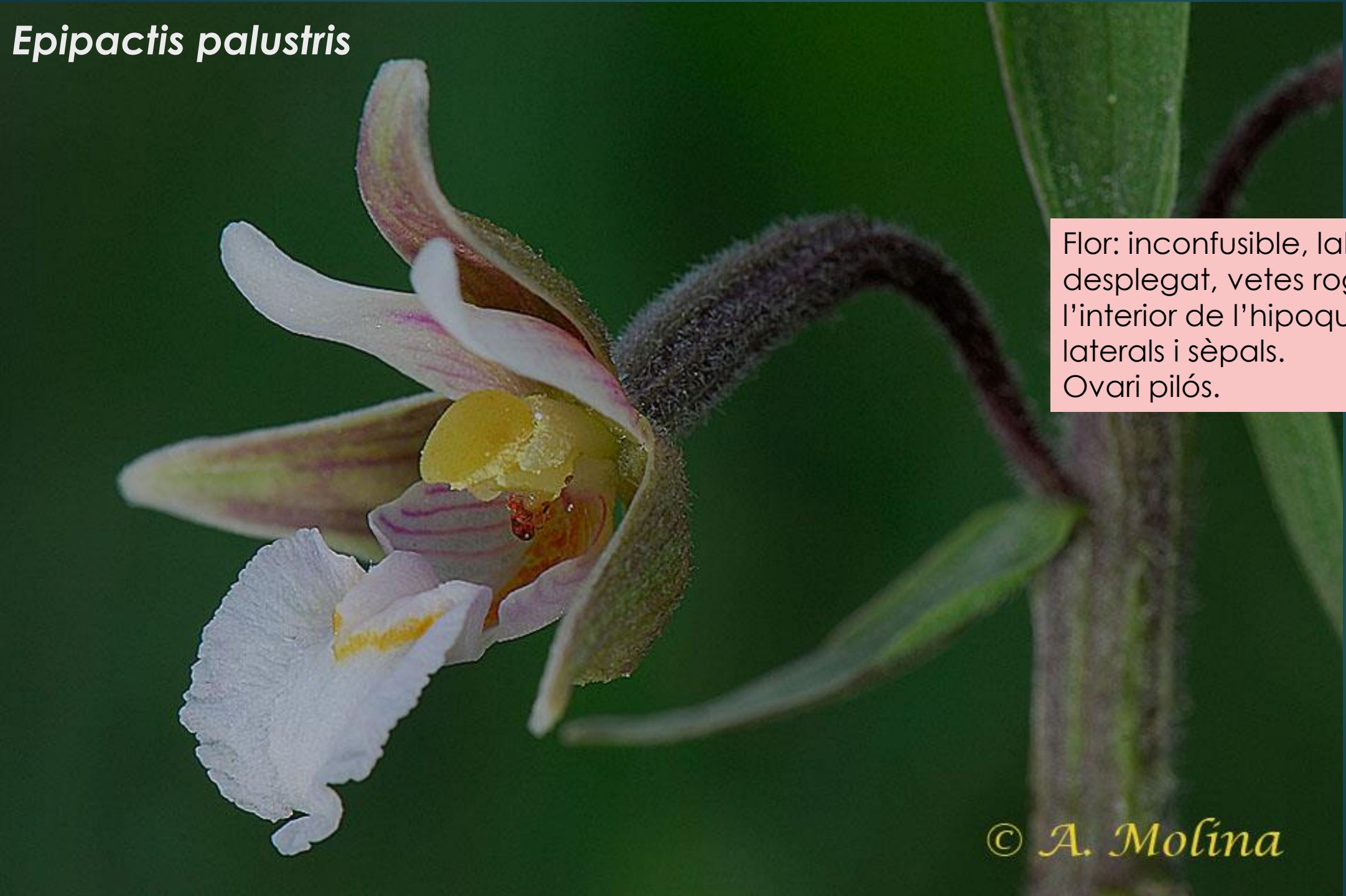

Flor: inconfusible, label blanc, desplegat, vetes rogenques a l'interior de l'hipoquil, pètals laterals i sèpals.
Ovari pilós.

Epipactis palustris

Inflorescència: més aviat laxa, flors obertes en totes direccions.

Tija: rogenca, i pilosa.

Epipactis palustris

Fulles: llargues i ascendents, embeinadores.

Hàbitat: prats humits i vorades de riu, terreny xop. Sòl calcari.
Ambient assolellat.
Floració: VI-VII-VIII

Epipactis palustris

Distribució:

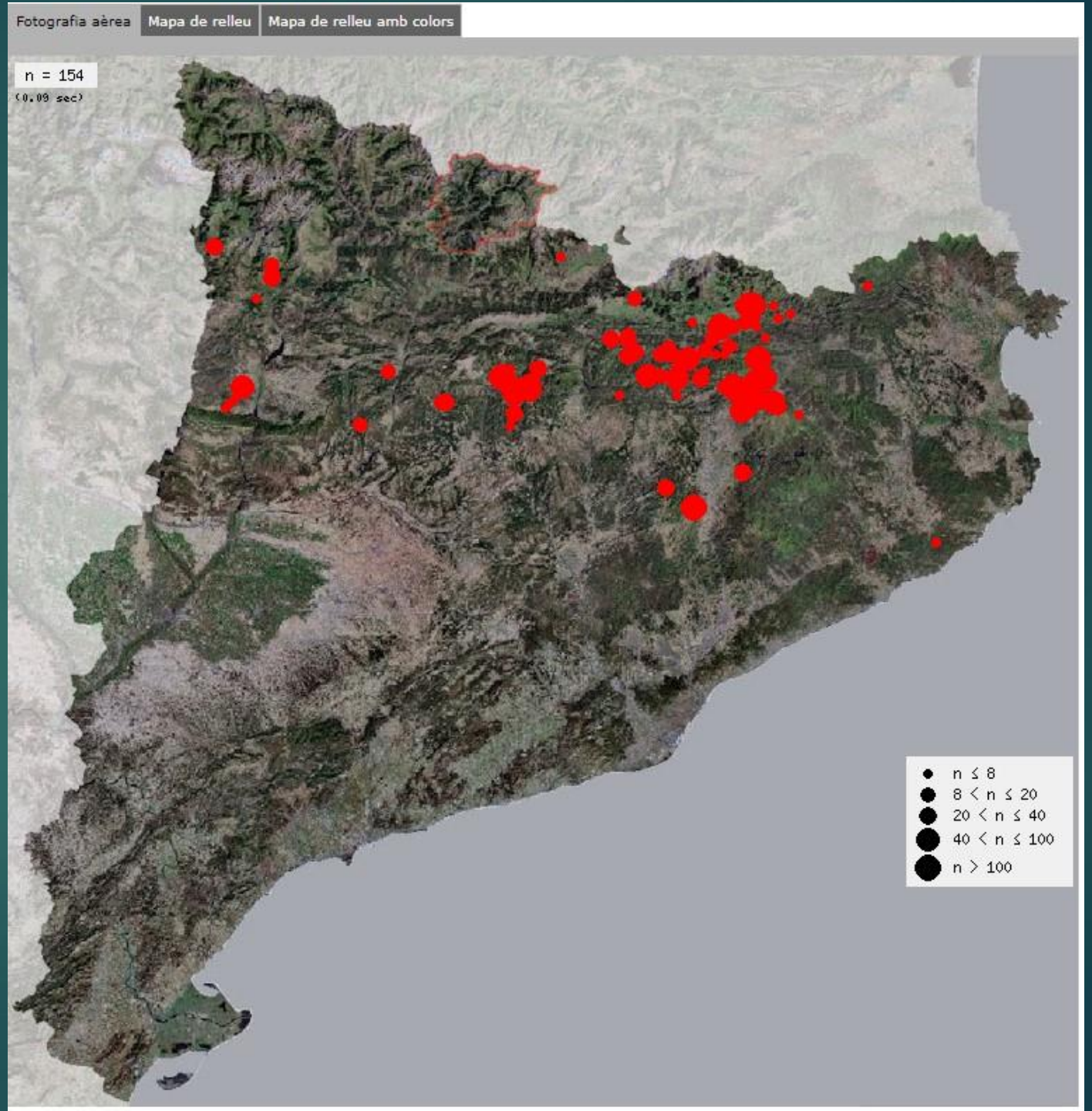

Grup:

2. ***Atrorubens***: pilositat densa a l'ovari i les flors.
   E. atrorubens, E. kleinii, E. microphylla.

Epipactis atrorubens

Epipactis atrorubens.
Sinònims: *Epipactis rubiginosa*.

Nom en català: epipactis vermella.
Etimologia: degut al color de les seves flors.

Descripció
Planta: mitjana, de 30 a 60 cm, excepcionalment més gran (100 cm).
Tija: verda, violàcia a bruna, molt pubescent al terç proximal.
Fulles: erectes, lanceolades, carinades, alternes, les últimes bracteïformes. La primera fulla gairebé tocant a terra, i amb una distància important des de l'última fulla fins a la primera flor.
Inflorescència: sublaxa, subunilateral, de vegades important.
Bràctees: bràctea de la primera flor més llarga.
Flors: mitjanes, obertes, cordiformes, de color vermell fosc, patents a pèndules, amb olor a vainilla.
Label: unió entre l'hipoquil i l'epiquil molt tancada. Epiquil amb dos protuberàncies molt berrugoses que s'uneixen per formar una columna que es dirigeix cap a l'àpex. Sèpals i pètals carinats amb pilositat a la cara externa.
Glàndula rostelar: present.
Antera: de color groc molt intens.
Pol·linis: coherents.
Ovari: piriforme, molt pilós, bru i, de vegades, verd grisós. Amb costelles marcades.
Pedicel: llarg, pilós, de color porpra a violaci.

Ecologia i distribució: de plena llum a mitja ombra, en sòls calcaris, a les clarianes i voltants de pinedes i fagedes.
Espècies similars: *E. kleinii*
Particularitat: flors vermelles fosques, amb contrast amb l'antera d'un groc intens. *Epipactis atrorubens* var. *pallens*: sense pigment.

Jordi Llovera

Epipactis atrorubens

Flor: roig viu, epiquil molt berrugós.

Epipactis atrorubens

Epipactis atrorubens

Inflorescència: força densa.

© Pere Espinet

© Pere Espinet

Epipactis atrorubens

Forma clara

Epipactis atrorubens

Tija: verda i llarga.

Fulles: molt agrupades a la zona basal, acanalades i adreçades.

Hàbitat: sòl pedregós o sorrenc; bosc clar, prat sec.
Sòl: calcari (silícic)
Floració: VI-VII-VIII.

Epipactis atrorubens

Distribució:

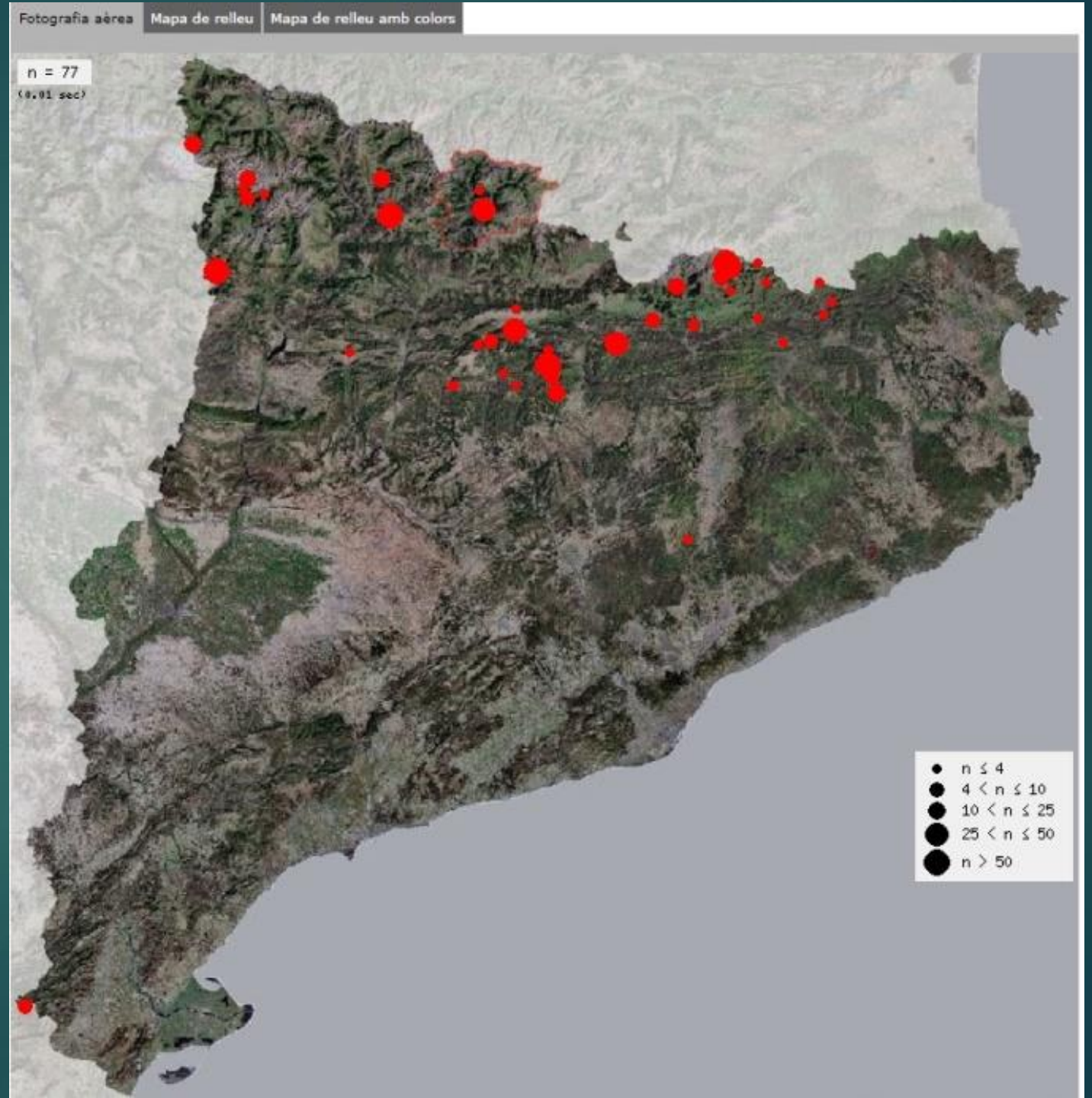

Epipactis kleinii

Epipactis kleinii
Sinònims: *Epipactis atrorubens* subsp. *parviflora*.

Nom en català: epipactis de flor petita.
Etimologia: nom del botànic austríac E. Klein.

Descripció
Planta: petita a mitjana (20-40 cm).
Tija: violàcia, bruna o verd clar-grisós, pubescent.
Fulles: ovatolanceolades, dístiques, de verd gris a violàcies.
Inflorescència: laxa, subunilateral.
Flors: petites, amb contrast entre el blanc de la part superior de l'hipoquil i el rosa o rosa porpra de l'epiquil.
Epiquil reniforme amb dos protuberàncies berrugoses.
Marge de l'epiquil amb aspecte de rovell.
Glàndula rostelar: evident.
Pol·linis: coherents.
Ovari: verd o bru, amb pedicel porpra.

Ecologia i distribució: mitja ombra en sòls calcaris, pinedes, rouredes i alzinars.
Espècies similars. *E. atrorubens*.

Particularitat. color i distribució de les fulles i marge de l'epiquil amb aspecte de rovell.

Jordi Llovera

Epipactis kleinii

Flor: petita i pilosa, epiquil rogenc.

© J. Canals

© Pere Espinet

Epipactis kleinii

Inflorescència: llarga.

Tija: De verda a lilosa, pilosa.

Epipactis kleinii

Fulles: verd fosc amb venes liloses.

Hàbitat: terrenys secs; boscos clars.
Sòl: calcari.
Floració: VI-VII-VIII.

Epipactis kleinii

Distribució:

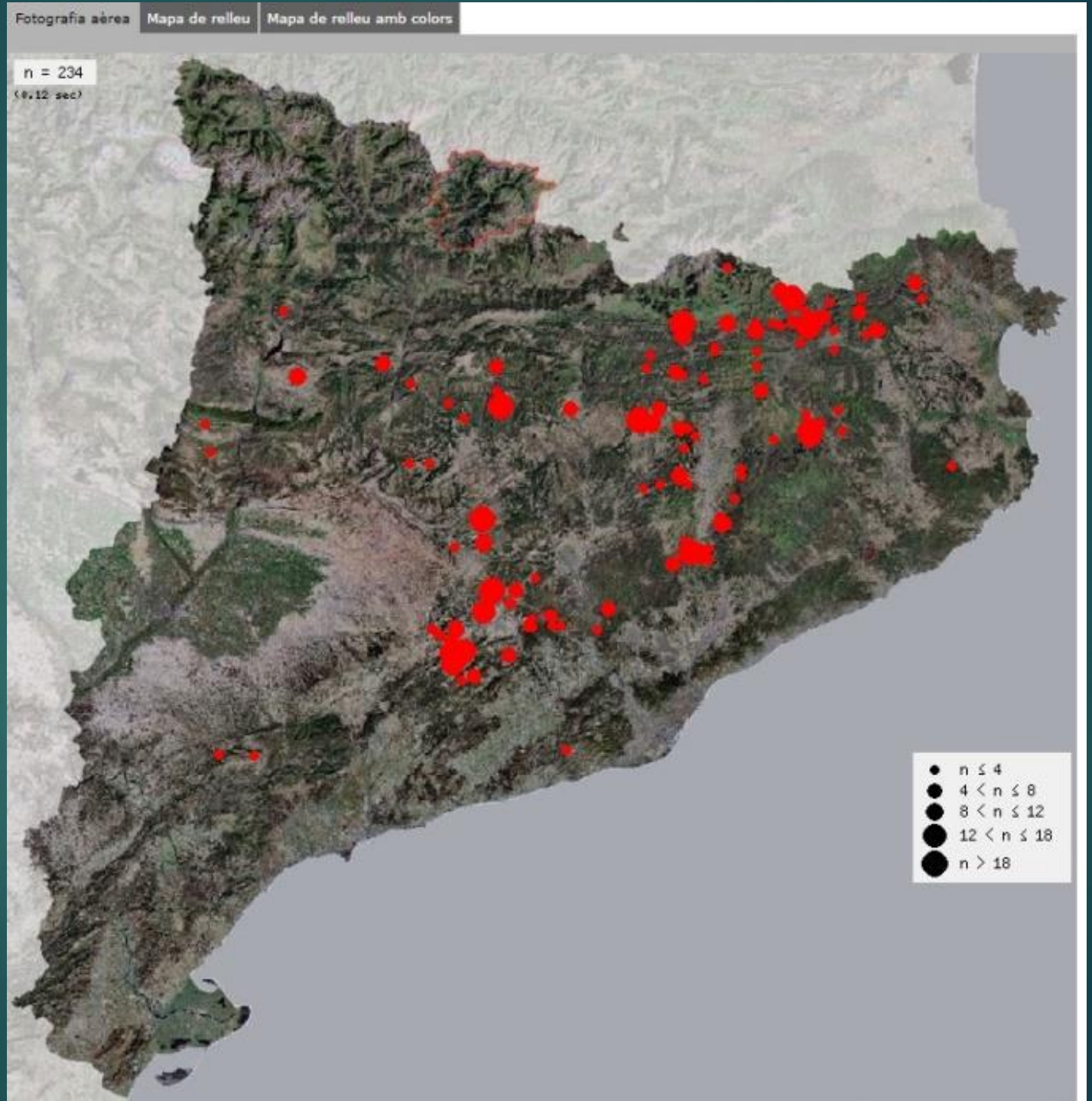

Epipactis microphylla

Epipactis microphylla
Sinònims: *Helleborine microphylla*

Nom en català: epipactis de fulla petita.
Etimologia: degut a la mida petita de les fulles.

Descripció.
Planta: petita a mitjana (20-40 cm).
Tija: tija prima, pubescent a la inflorescència.
Fulles: poques, de color verd grisos i molt petites, lanceolades.
Inflorescència: laxa, unilateral.
Flors: petites, verdoses i pèndules.
Label: hipoquil cupular arrodonit. Epiquil cordiforme, amb marges crenats i dos plecs berrugosos que s'ajunten al mig formant una columna que es dirigeix a l'àpex.
Glàndula rostelar: present.
Pol·linis: poc coherents, es disgreguen ràpidament.
Ovari: curt, fosc i amb força pilositat.

Ecologia i distribució: ombra en boscos de caducifolis, fagedes i alzinars en sòls calcaris.
Espècies similars: inconfusible.

Particularitat: fulles molt petites i estretes.

Jordi Llovera

Epipactis microphylla

Flors: piloses, epiquil amb rugositats. Els costa obrir-se del tot.

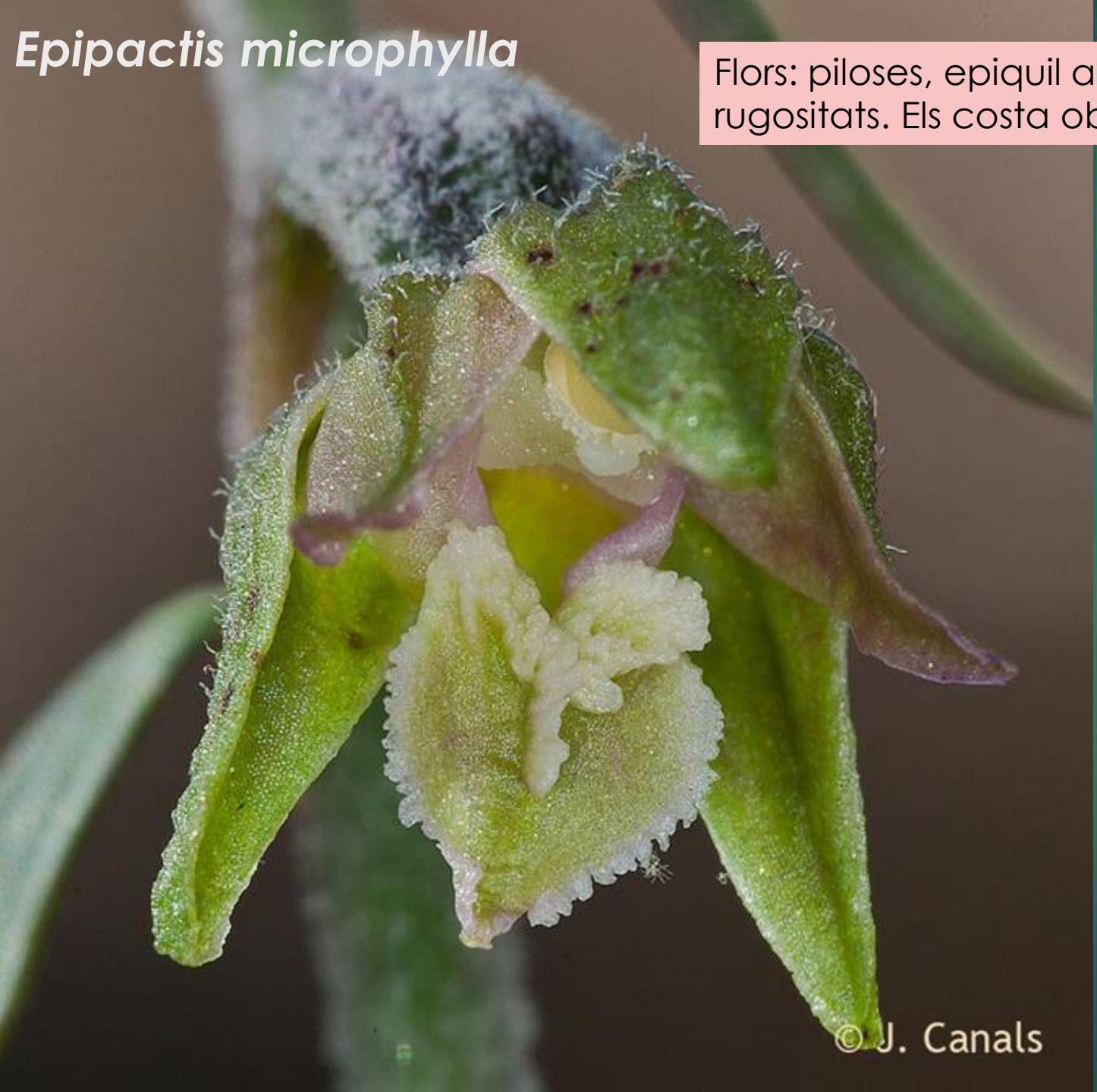

Epipactis microphylla

Inflorescència: laxa.

Tija: pilosa.

Epipactis microphylla

Fulles: poques, petites i esparses.

Hàbitat: boscos ombrívols de faig o d'alzines; terra net, amb fullaraca o pinassa.
Sòl: indiferent.
Floració: V-VI-VII-VIII.

Epipactis microphylla

Distribució:

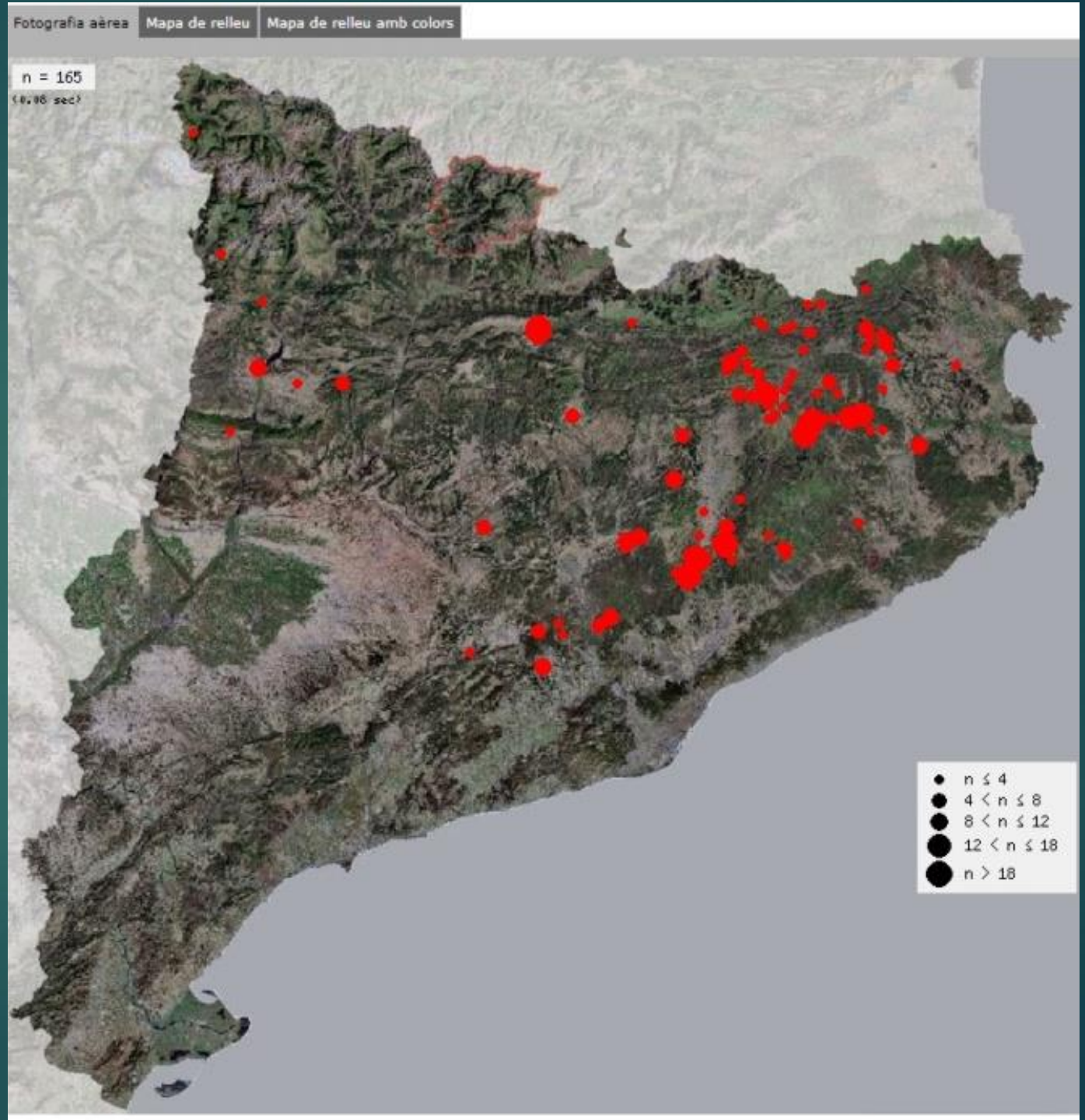

Grup:

3. ***Helleborine***: sense o poca pilositat, fulles disposades helicoidalment, base del pedicel tacada de porpra.
   E. helleborine, E. helleborine* var. *minor*, *E. tremolsii *(E. lusitanica)*, ***E. distans.***

Epipactis helleborine

Epipactis helleborine
Sinònims: *Epipactis latifolia* subsp. *helleborine*.

Nom en català: epipactis de fulla ampla.
Etimologia: les fulles són similars a les del veladre (*Veratrum album)*.

Descripció
Planta: mitjana a gran (40-80 cm).
Tija: ferma, pilositat a la inflorescència.
Fulles: amples, suborbiculades, ovatolanceolades, no coriàcies, espiralades i les superiors bracteïformes.
Inflorescència: laxa a abundant, subunilateral.
Bràctees: bràctea de la primera flor més llarga.
Flor: gran i oberta
Label: epiquil cordiforme, coloració variable de verd clar a rosa pàl·lid o porpra. Amb dos protuberàncies no massa berrugoses més intenses de color.
Glàndula rostelar: present.
Pol·linis: coherents.
Ovari: piriforme.

Ecologia i distribució: mitja ombra, ombra. Sòl indiferent. En marges de camins i clarianes en boscos de faigs, alzines i roures.
Espècies similars: *E. tremolsii* i *E. distans.*

Particularitat: molt variable de mides, nombre de flors i coloracions.

Jordi Llovera

Epipactis helleborine

Flor: gran i de coloració molt variable, epiquil en forma de cor.

Epipactis helleborine

Inflorescència: densa i llarga.

Epipactis helleborine

Epipactis helleborine

© Pere Espinet

© Pere Espinet

Epipactis helleborine

Epipactis helleborine

Epipactis helleborine

Tija: verda.

Fulles: amples i grans.

Hàbitat: boscos i prats.
Sòl: calcari (silícic).
Floració: de V a VIII.

Epipactis helleborine

Distribució:

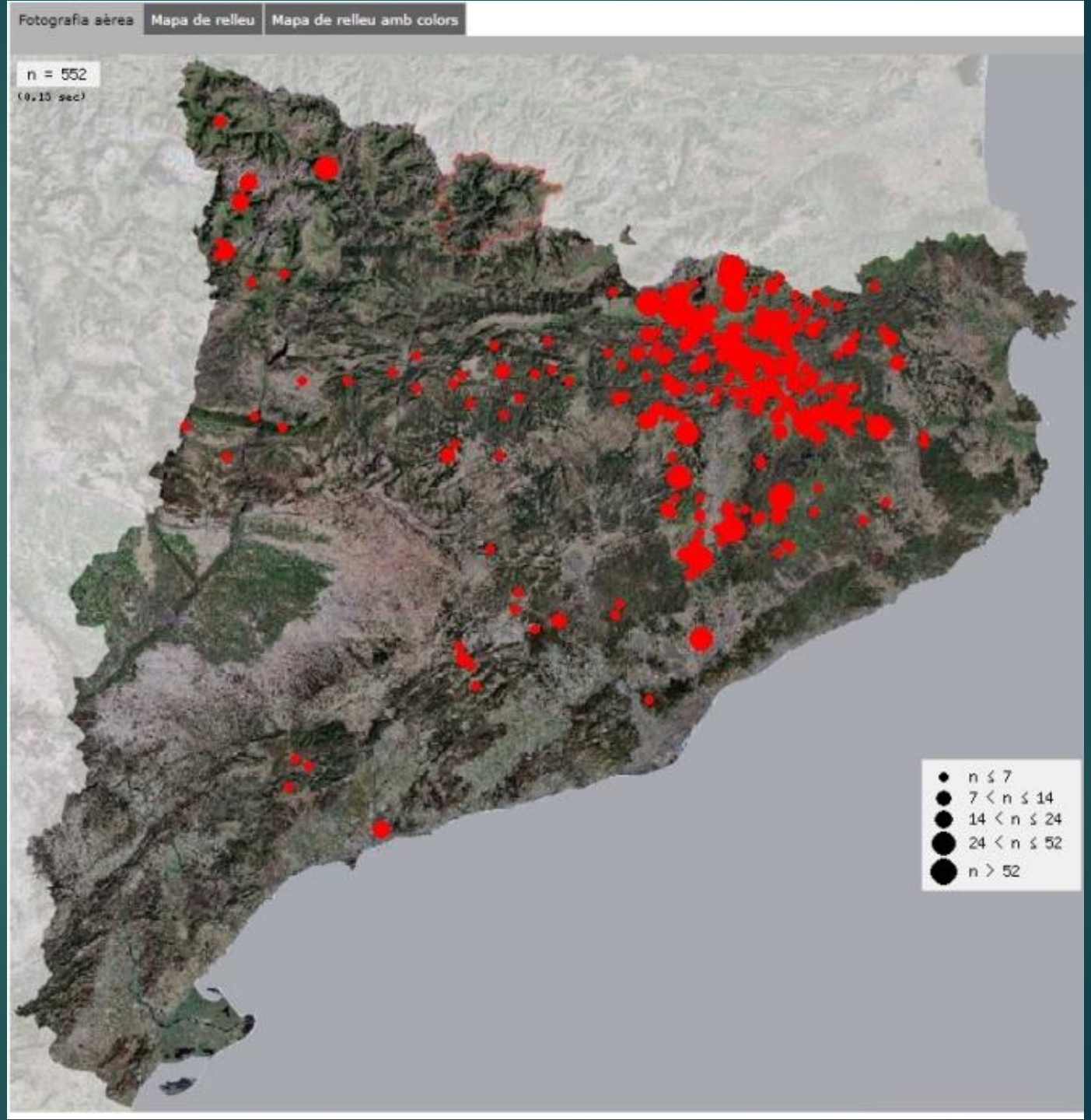

Epipactis helleborine var. *minor*

Epipactis helleborine* var. *minor
Sinònims: *Epipactis helleborine* subsp. *minor*

Nom en català: epipactis helleborine petita.
Etimologia: fa referència a la mida petita en comparació a l'espècie a la que pertany.

Descripció
Planta: petita (20-40 cm).
Tija: prima, terç distal bastant flexuosa.
Fulles: ovatolanceolades, d'esteses a pèndules, subdístiques a subespiralades.
Inflorescència: laxa.
Bràctees: bràctea de la primera flor més llarga.
Flor: mitjana.
Label: color variable, de verd clar a rosa pàl·lid o porpra.
Glàndula rostelar: present.
Pol·linis: coherents.
Ovari: piriforme.

Ecologia i distribució: ombra i semi-ombra, boscos de faig i pi, prop de les vores dels camins, sòl indiferent.
Espècies similars: *E. helleborine*.

Particularitat: terç distal de la tija flexuós i floració més tardana que *E. helleborine*.

Jordi Llovera.

Epipactis helleborine var. *minor*

Tija: clara ziga-zaga, verda.

Flor: com *E. helleborine*.

Fulles: llargues en proporció a la mida de la planta.

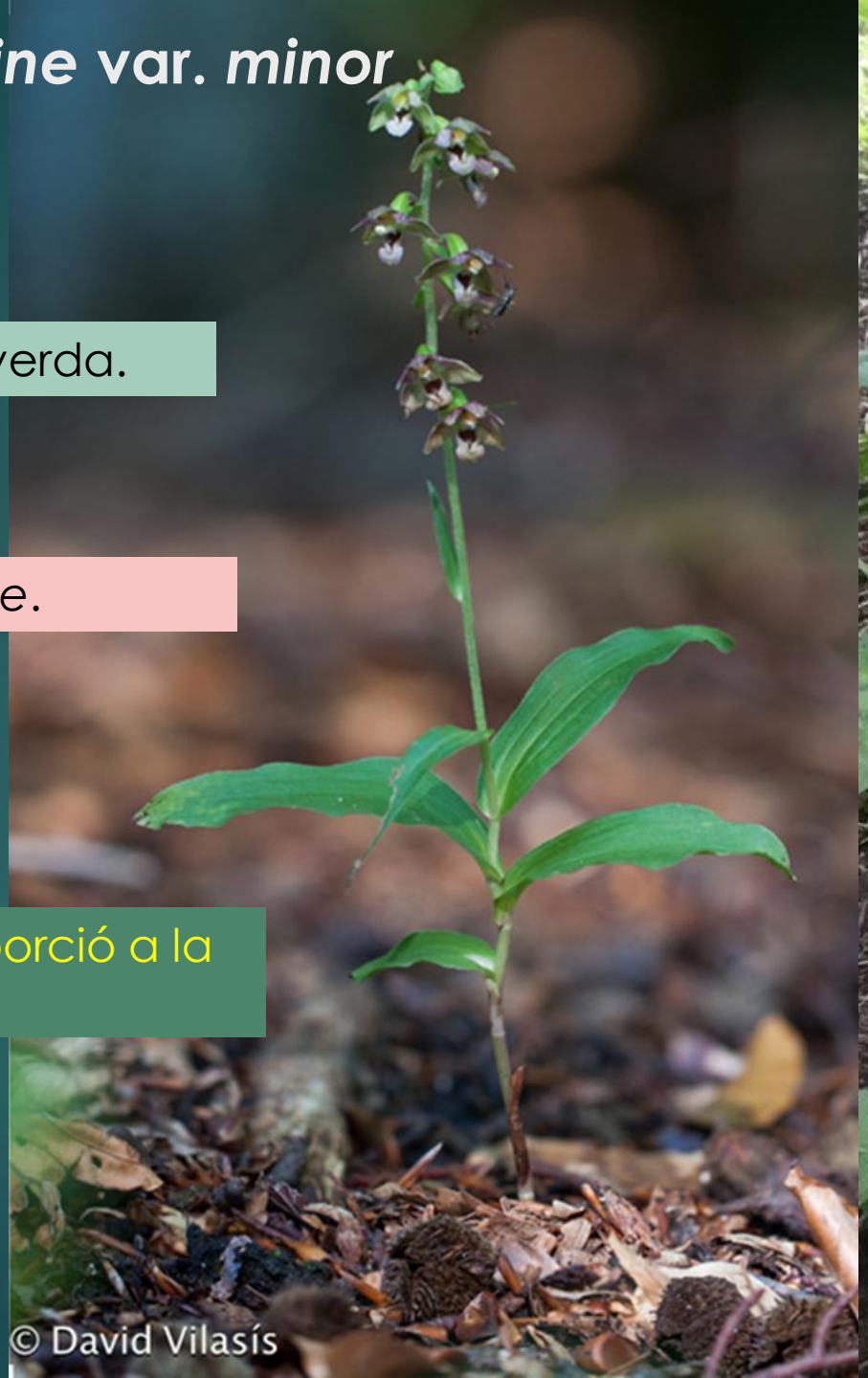

Epipactis helleborine var. *minor*

Inflorescència: laxa, poques flors.

Hàbitat: bosc ombrívol i net, fagedes i alzinars.
Floració: VI-VII-VIII

Epipactis helleborine var. *minor*

Distribució:

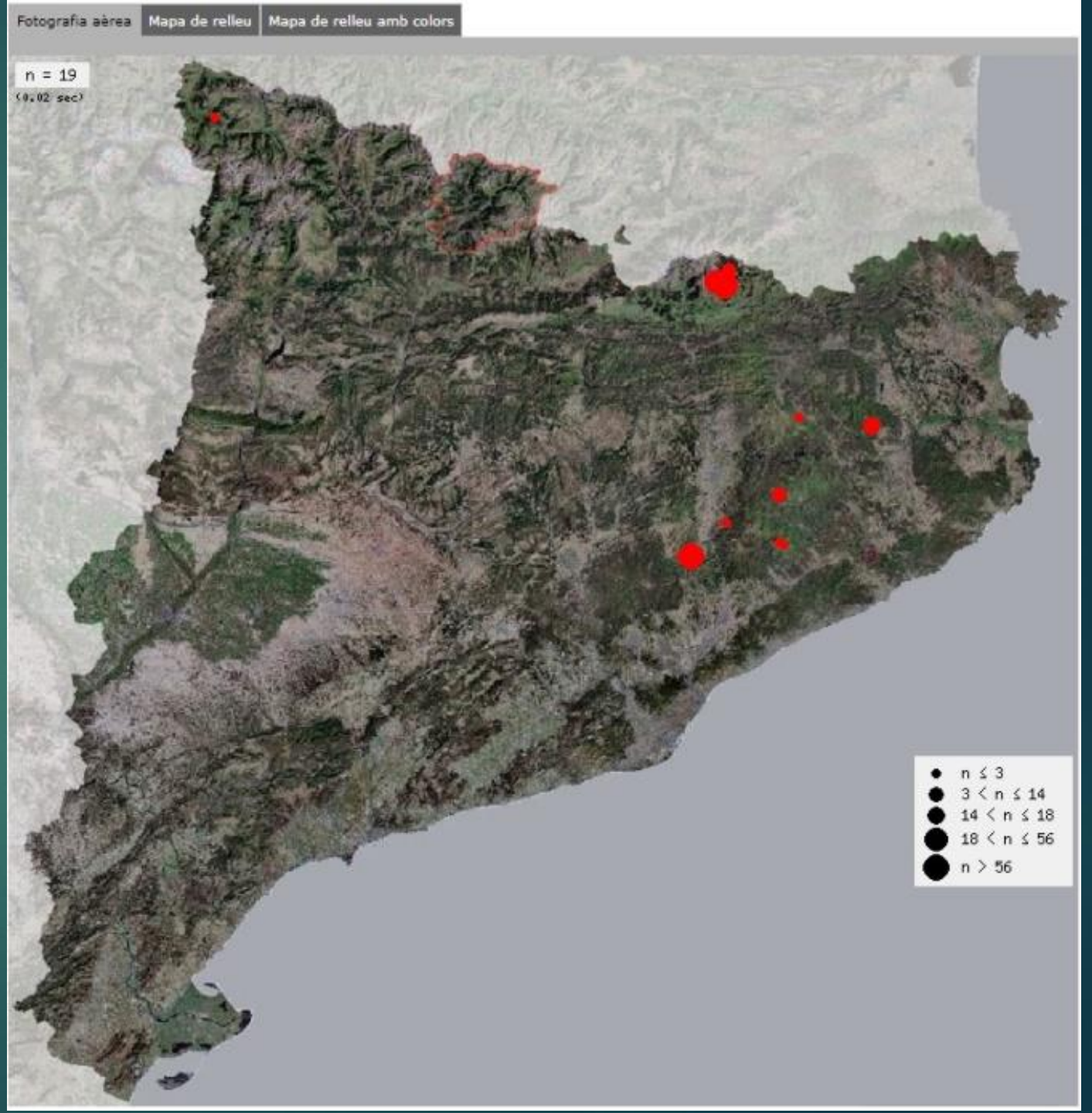

Epipactis tremolsii

Epipactis tremolsii
Sinònims: *Epipactis helleborine* subsp. *tremolsii.*

Nom en català: epipactis de Trèmols.
Etimologia: referència al botànic català F. Trèmols i Borrell.

Descripció: epipactis molt similar a *E. helleborine* amb diferències principalment en les fulles. Moltes més a *E. tremolsii*, coriàcies de marges ondulats, més curtes i amples i agrupades a la base de la tija. Epiquil amb protuberàncies més berrugoses, àpex més revolut i més intens de color que *E. helleborine*. És una de les epipactis més primerenques. Mida mitjana a gran (40-60 cm).

Distribució: Sòl calcari. En sòl silícic correspondria a *E. lusitanica* (?)

Discussió: Hi ha autors que consideren aquesta epipactis una espècie pròpia i, fins i tot, d'un grup diferent de l'*Helleborine*. Altres, la consideren com a subespècie d'*E. helleborine*.

Jordi Llovera

Epipactis tremolsii

Flor: com *E. helleborine*, amb tendència a ser més intenses de color (vermell).

Epipactis tremolsii

Inflorescència: densa, llarga i abundant.

Tija: vermellosa, a vegades verda.

Fulles: agrupades en la zona basal, embeinadores i grosses.

Epipactis tremolsii

© Pere Espinet

Epipactis tremolsii

Epipactis tremolsii

Epipactis tremolsii

Hàbitat: boscos i marges, llocs secs.
Sòl: calcari.
Floració: V-VI, un mes abans d'*E. helleborine* en el mateix lloc.

Epipactis tremolsii

Distribució:

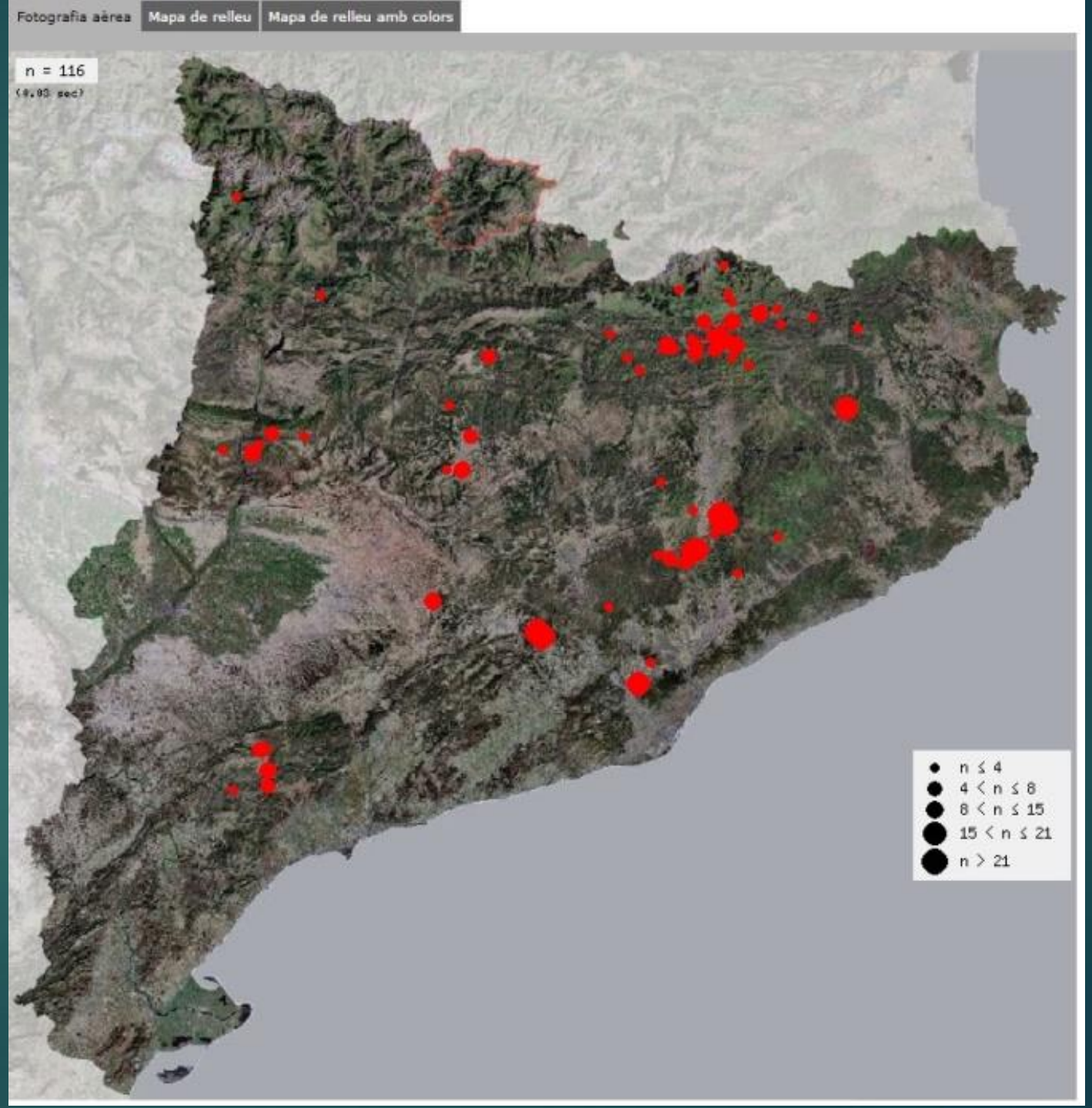

Epipactis distans

Epipactis distans (C. Arvet - Touvet)
Sinònims: *Epipactis helleborine* subsp. orbicularis

Nom en català: epipactis de fulles distants.

Descripció.
Planta: mitjana a gran (40-60 cm). Fins a 80 cm
Tija: rogenca a la base, verd clar a la resta i pubescent en el terç proximal.
Fulles: dos a tres fulles escamiformes seques a la base de la tija. La primera fulla orbicular, a uns 4 a 5 cm del terra. La resta, de dos a tres fulles ovades, agudes, que no sobrepassen els entrenusos normalment. A sota de la inflorescència, una a dos fulles bracteïformes o lanceolades generalment ondulades.
Flors: *g*rans i obertes, amb els pètals amples de color rosat a diferència dels sèpals. O ambdós verds o blanquinosos.
Label: epiquil cordiforme. Color variable verd clar a blanquinós. Dos protuberàncies no massa berrugoses, també blanquinoses o bru pàl·lid.
Glandular rostelar: present.
Pol·linis: es tornen pulverulents al poc d'obrir-se la flor.
Ovari: piriforme.

Ecologia i distribució: sòl calcari (silícic), a plena llum o a l'ombra en pinedes força humides.
Espècies similars: *E. helleborine* i *E. tremolsii*.

Particularitat: d'un sol rizoma poden sorgir fins a 20 peus molt junts.
Unió hipoquil-epiquil estreta, amb una solapa molt petita, donant un aspecte molt peculiar al label.
Pètals molt amples, en general, i ocasionalment de diferent color dels sèpals.

Jordi Llovera

Epipactis distans

Flors: grans, pètals amples i tenyits de rosa.

Al menys les dues fulles basals molt embeinadores i de forma arrodonida. L'epiquil presenta una petita cresta central allargada, més pujada de color que les dues laterals. Flors blanques o marcadament porpres. Tot i tenir viscidi funcional ben aparent, el pol·len agregat just oberta la flor comença a disgregar-se als pocs dies.

Joan Canals.

Epipactis distans

Inflorescència: densa, atapeïda i pèndula.

Epipactis distans

Epipactis distans

Tija: llarga, fins a 1 metre, sovint en grups nombrosos.

Fulles: primera fulla petita i embeinadora a certa distancia del terra. Fulles inferiors ovoides, curtes, embeinadores i erectes. Les superiors bracteïformes, primes i llargues.

Epipactis distans

Hàbitat: de sol a mitja ombra.
Llocs frescals. mitja muntanya.
Sòl: calcari (Silícic).
Floració: VI-VII-VIII.

Epipactis distans

Distribució:

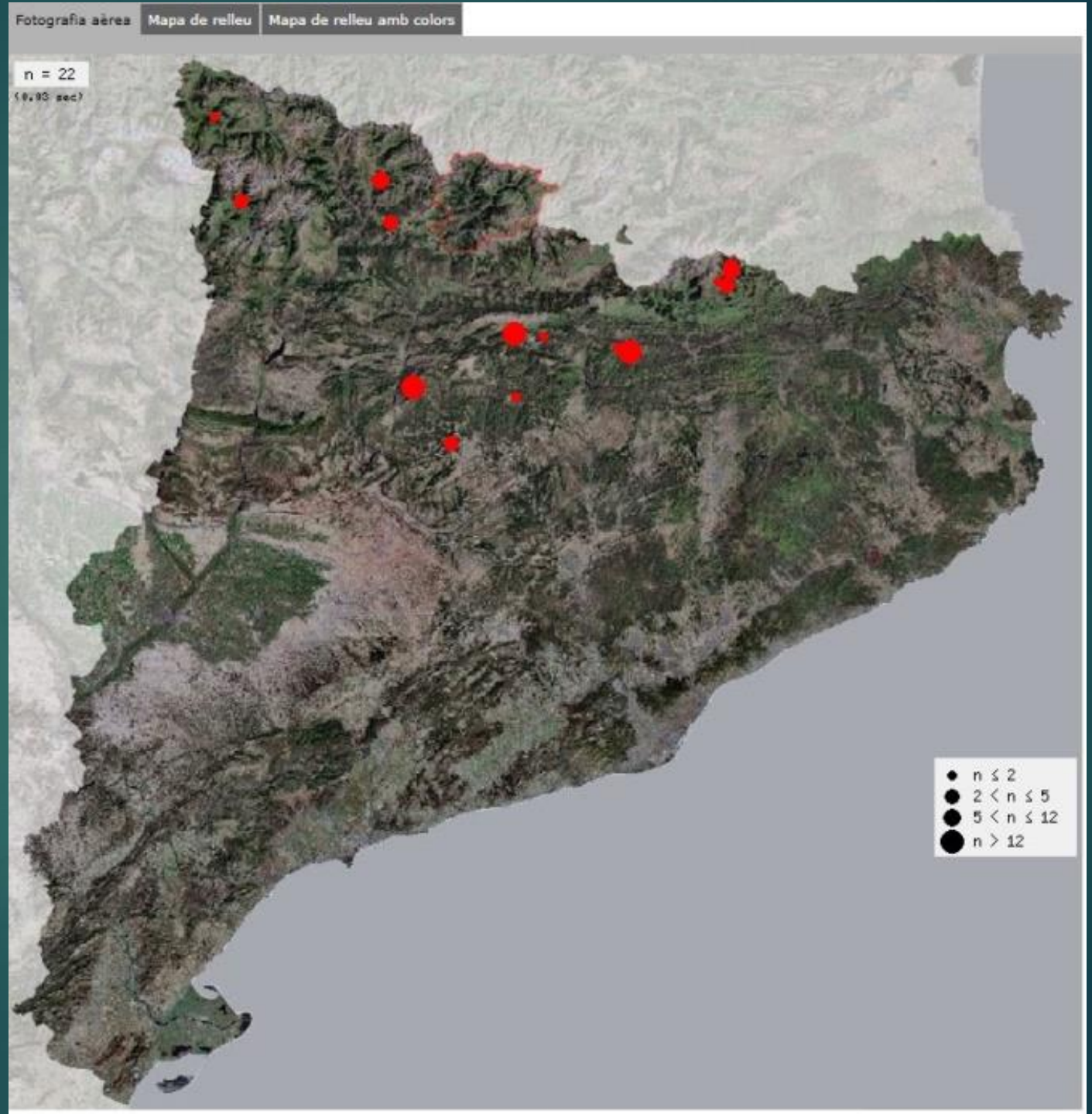

Grup:

4. ***Phyllantes***: fulles dístiques, pedicel tot verd, flors més aviat pèndules.

***E. fageticola*, *E. rhodanensis*. *E. muelleri*, *E. exilis*, *E. leptochila*,** (*E. provincialis*).

Epipactis fageticola

Epipactis fageticola
Sinònims: *Epipactis phyllanthes* var. *fageticola*

Nom en català: Epipactis de flor verda

Etimologia: per trobar-se en fagedes.

Descripció
Planta: mitjana (30-50 cm). Excepcionalment grans (70 cm).
Tija: verd clar i poc pubescent al terç proximal.
Fulles: color verd brillant, ovatolanceolades, l'última bracteïforme, subdístiques, patents, erectes. També, arquejades cap avall, una mica ondulades. La primera fulla a un pam de terra.
Denticulació macroscòpica que es veu a simple vista.
Inflorescència: laxa a sublaxa, unilateral a subunilateral, verdosa i de flors pèndules.
Bràctea: bràctea de la primera flor molt més llarga que la flor.
Flor: mitjana, oberta, amb periant verd.
Label: epiquil cordiforme, més llarg que ample, amb dos protuberàncies llises, o poc berrugoses, blanques o rentades de rosa, separades por un solc ample.
Glàndula rostelar: present i ineficaç.
Pol·linis: coherents que es disgreguen amb facilitat.
Ovari: piriforme.
Pedicel: llarg, de color verd groguenc.
Ecologia i distribució: mitja ombra a ombra en fagedes, torrenteres i boscos de ribera.
Floració: finals de juny i juliol.
Particularitat: epipactis que es caracteritza perquè totes les seves parts són verdes.
En alguns exemplars les protuberàncies del epiquil poden ser rosades.
Actualment *E. phyllanthes* i *E. fageticola* es consideren la mateixa espècie.

Jordi Llovera.

Epipactis fageticola

Flor: blanca i verda.

Epipactis fageticola

Inflorescència: pèndula, força laxa.

Tija: verda. Glabre.

Fulles: poques, separades, embeinadores.

Epipactis fageticola

Hàbitat: zones humides, vores ombrívoles de rierols.
Sòl: silícic (calcari).
Floració: VII-VIII.

Epipactis fageticola

Distribució:

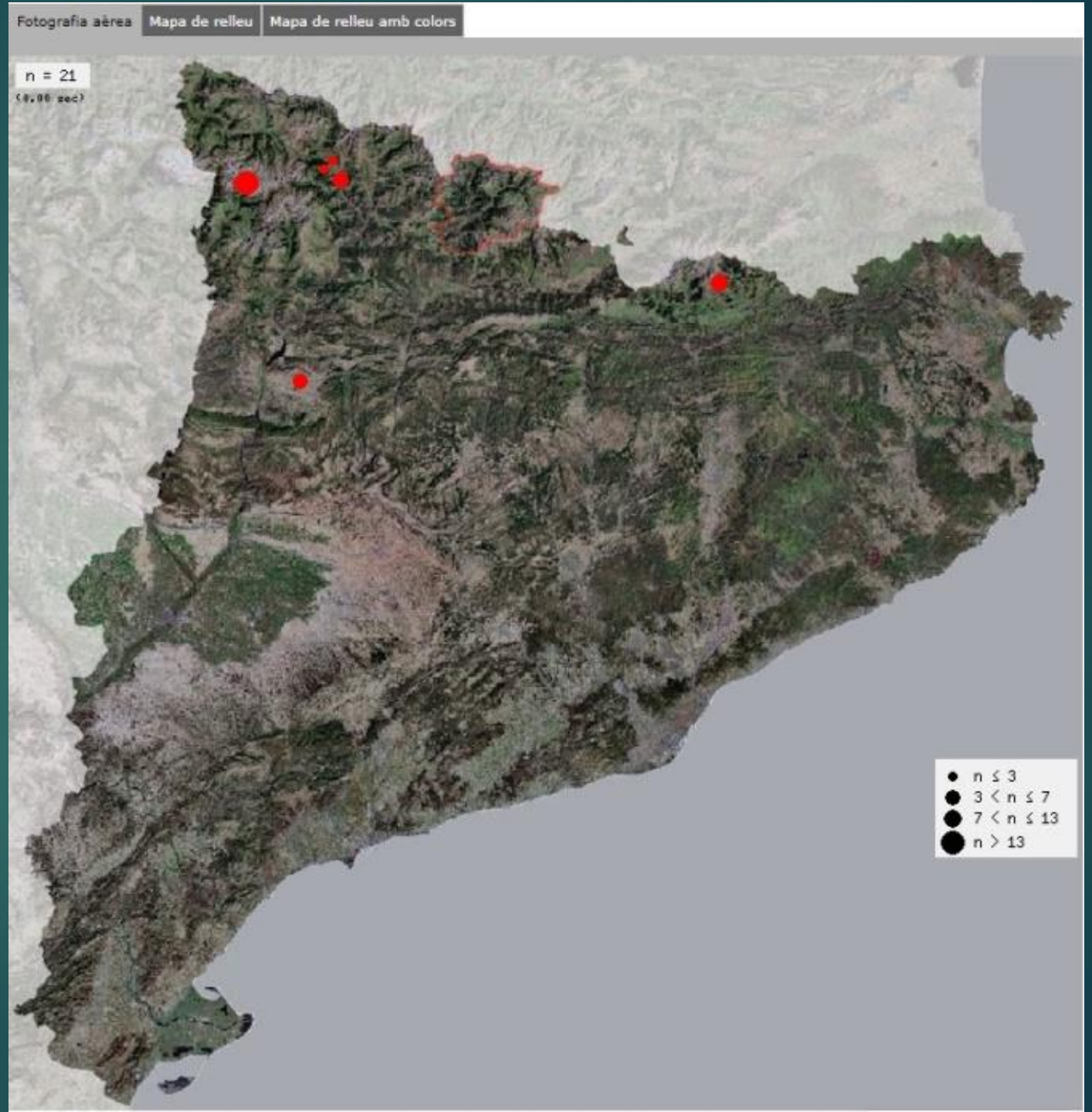

Epipactis rhodanensis

Epipactis rhodanensis
Sinònims: *Epipactis bugacensis* subsp. *rhodanensis*.

Nom en català: epipactis del Roine.
Etimologia: referència al nom del riu Roine, on es va descriure l'espècie per primera vegada.

Descripció
Planta: petita a mitjana (20-40 cm). Segons la regió, es poden trobar exemplars grans. Aspecte general verdós.
Tija: verd clar a grogós, molta pilositat a la inflorescència.
Fulles: subalternes, verd a verd grogós.
Inflorescència: laxa, sublaxa i subunilateral.
Flors: petites a mitjanes, no molt obertes i verdoses. De vegades, epiquil blanc-rosa clar, amb dos plecs petits no berrugosos.
Glàndula rostelar: poc desenvolupada i no efectiva.
Pol·linis: poc coherents, que al poc d'obrir-se la flor el pol·len es disgrega.
Ovari: piriforme verd, pedicel llarg violaci.

Ecologia i distribució: mitja ombra en boscos de ribera i pollancredes.
Espècies similars: *E. fageticola*.

Particularitat: pol·linis no coherents i flors petites poc obertes.

Jordi Llovera.

Epipactis rhodanensis

Flors: petites i pèndules, blanques, amb epiquil una mica tenyit de rosa.

Base del pedicel de l'ovari porpra-lilós més o menys marcat.
Viscidi present i notori, tot i que ineficaç.
Flors petites, pèndules o subhoritzontals.
Epiquil blanc que sol presentar tonalitats rosades.
Planta pròpia de boscos riparis, pollancredes i zones inundables vora rius, amb nivell freàtic alt.

Joan Canals.

Epipactis rhodanensis

Inflorescència:

© Pere Espinet

Epipactis rhodanensis

Tija: verda i llarga.

Fulles: llargues, repartides per la tija, adreçades.

Epipactis rhodanensis

Hàbitat: vores de rius, pollancredes. Llocs frescals.
Floració: VII-VIII.

Distribució.

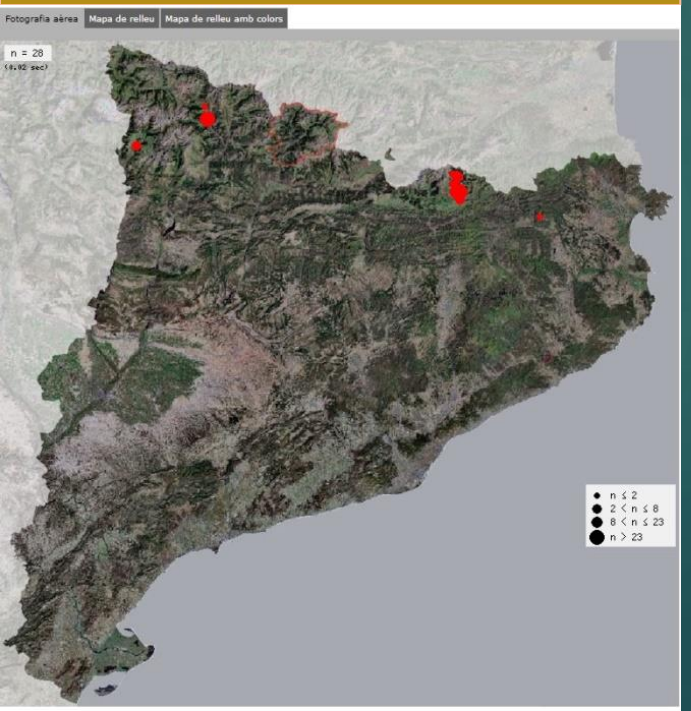

Epipactis muelleri

Epipactis muelleri
Sinònims: *Epipactis helleborine* subsp. *muelleri.*

Nom en català: epipactis de Müller.
Etimologia: nom del botànic alemany F. Müller.

Descripció
Planta: petita a mitjana (40-60 cm).
Tija: terç distal flexuosa i pubescent a la floració.
Fulles: lanceolades, ovatolanceolades, de vores ondulades, subespiralades o alternes.
Inflorescència: Laxa, unilateral.
Flors: mitjanes, verd clar a blanquinoses, unió hipoquil-epiquil bastant oberta, sèpals blanquinosos i epiquil amb solcs longitudinals verdosos o lleugerament rosats.
Glàndula rostelar: inexistent.
Cavitat estigmàtica: gira cap enrere, el que fa que els pol·linis se situïn a sobre, gairebé tocant-se.

Ecologia i distribució: mitja ombra en boscos de pi, entre els matolls, en fagedes i rouredes.
Espècies similars: *E. rhodanensis*.

Particularitat: no te glàndula rostelar.

Jordi Llovera

Epipactis muelleri

Flor: sense viscidi, epiquil en punta, tenyit rogenc.

Epipactis muelleri

Inflorescència: aspecte blanc-groguenc, flors pèndules.
Bràctea després de la primera flor molt llarga.

Flor sense viscidi. El pol·linis "pengen" de l'antera.
Les flors solen presentar una cresta central a l'epiquil.
Fulles sovint "desordenades" i les flors especialment pèndules i blanquinoses per la cara exterior.

Joan Canals.

Epipactis muelleri

Tija: llarga i sovint torta.

Fulles: agrupades en zona basal, llargues, les més superiors corbades i amb vores ondulades. Tacte aspre.

Epipactis muelleri

Hàbitat:
Sòl: calcari (silícic).
Ambient: sol a mitja ombra.
Floració: de V a VII.

Epipactis muelleri

Distribució:

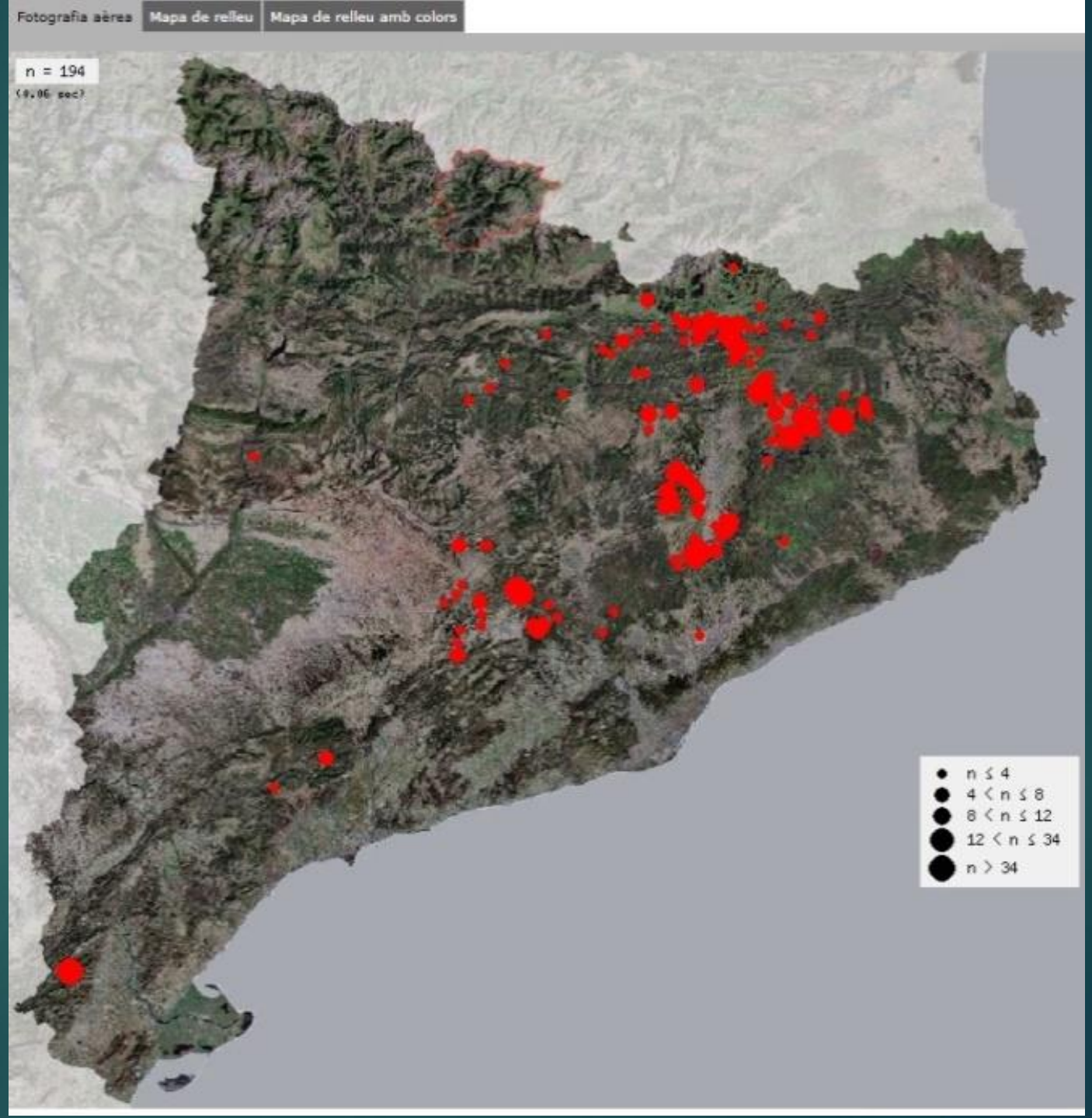

Epipactis exilis

Epipactis exilis
Sinònims: *Epipactis gracilis*

Nom en català: epipactis petita.
Etimologia: del llatí *exilis* que vol dir petit.

Descripció
Planta: petita, mitjana (20-40 cm).
Tija: prima.
Fulles: petites, espiralades.
Inflorescència: laxa, subunilateral, pèndules.
Flor: color verdós clar, autògames.
Label: hipoquil poc cupular, epiquil amb dos protuberàncies blanquinoses o rosàcies formant 90º amb el hipoquil, unió hipoquil-epiquil ampla.
Glàndula rostelar: ineficaç.
Pol·linis: pulverulents una vegada la flor és oberta.
Ovari: fusiforme, de color verd, glabre.

Ecologia i distribució: viu a l'ombra, en fagedes, i vora de camins i carreteres. En roques humides i regalimants
Espècies similars: *E. fageticola*.

Particularitat: cleistògama, la flor s'autofecunda sense arribar a obrir-se.

Jordi Llovera.

Epipactis exilis

Flor: petita, blanc-verda, epiquil a vegades tacat de rosa.

Epipactis exilis

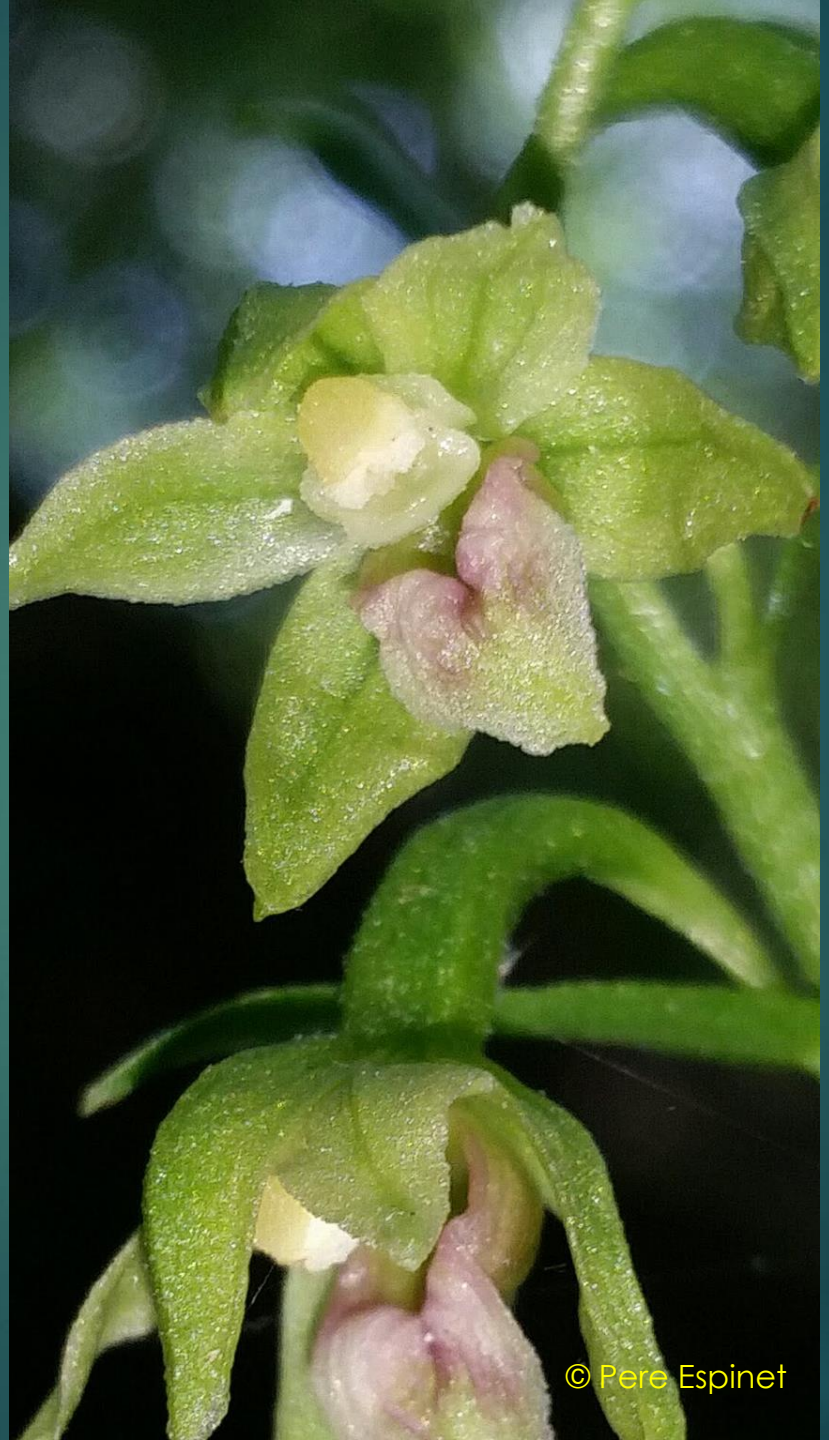

Epipactis exilis

Inflorescència: laxa i pèndula.

Epipactis exilis

Tija: verd fosc i glabra.

Fulles: poques, esparses, verd lluent, gruixudes. Les basals minúscules, arrodonides i embeinadores. Les superiors més llargues i pèndules.

Epipactis exilis

Hàbitat: fagedes humides amb fullaraca, roques regalimants, vora rius.
Sòl: silícic.
Floració: VI-VII-VIII.

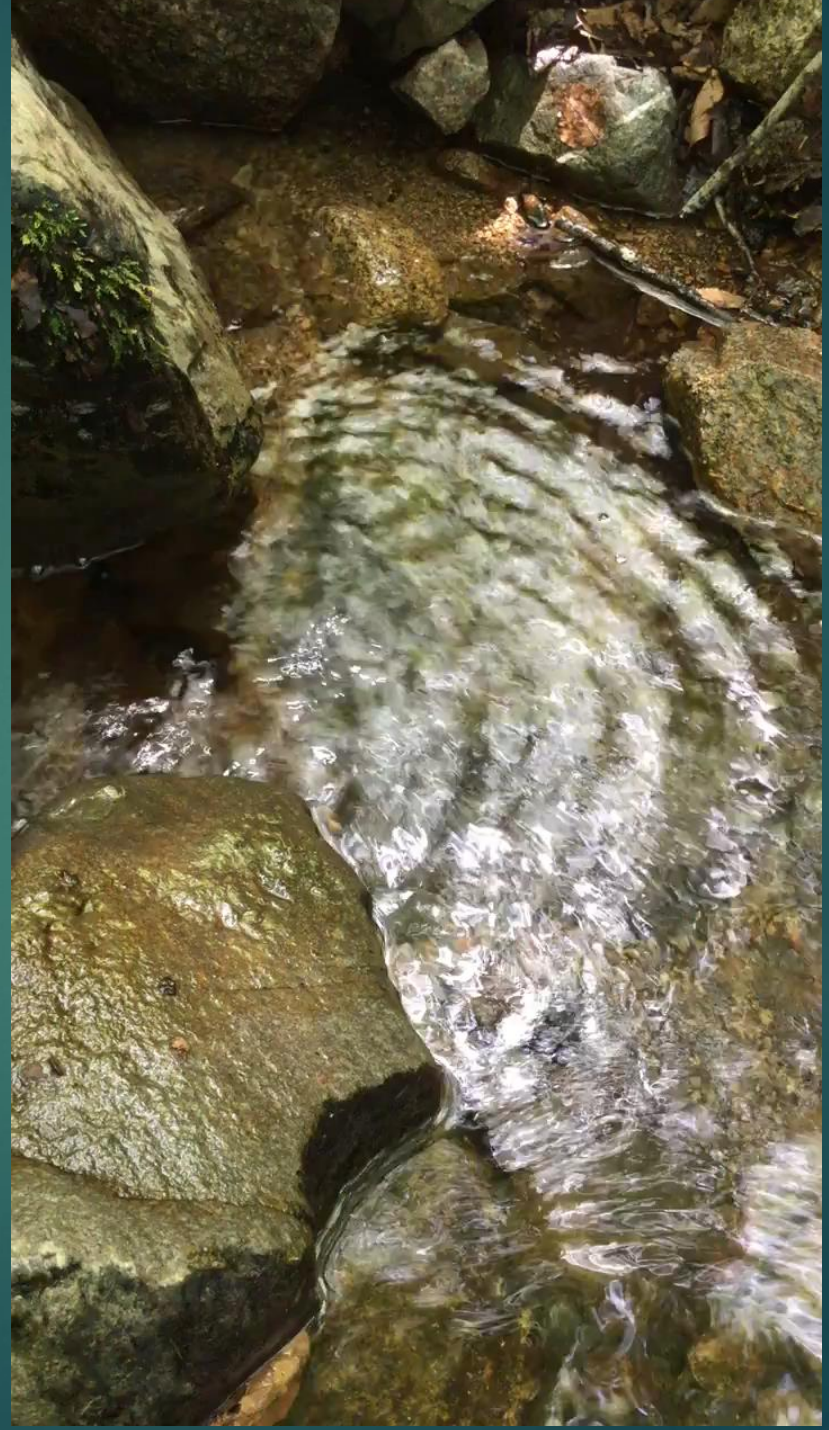

Epipactis exilis

Distribució.

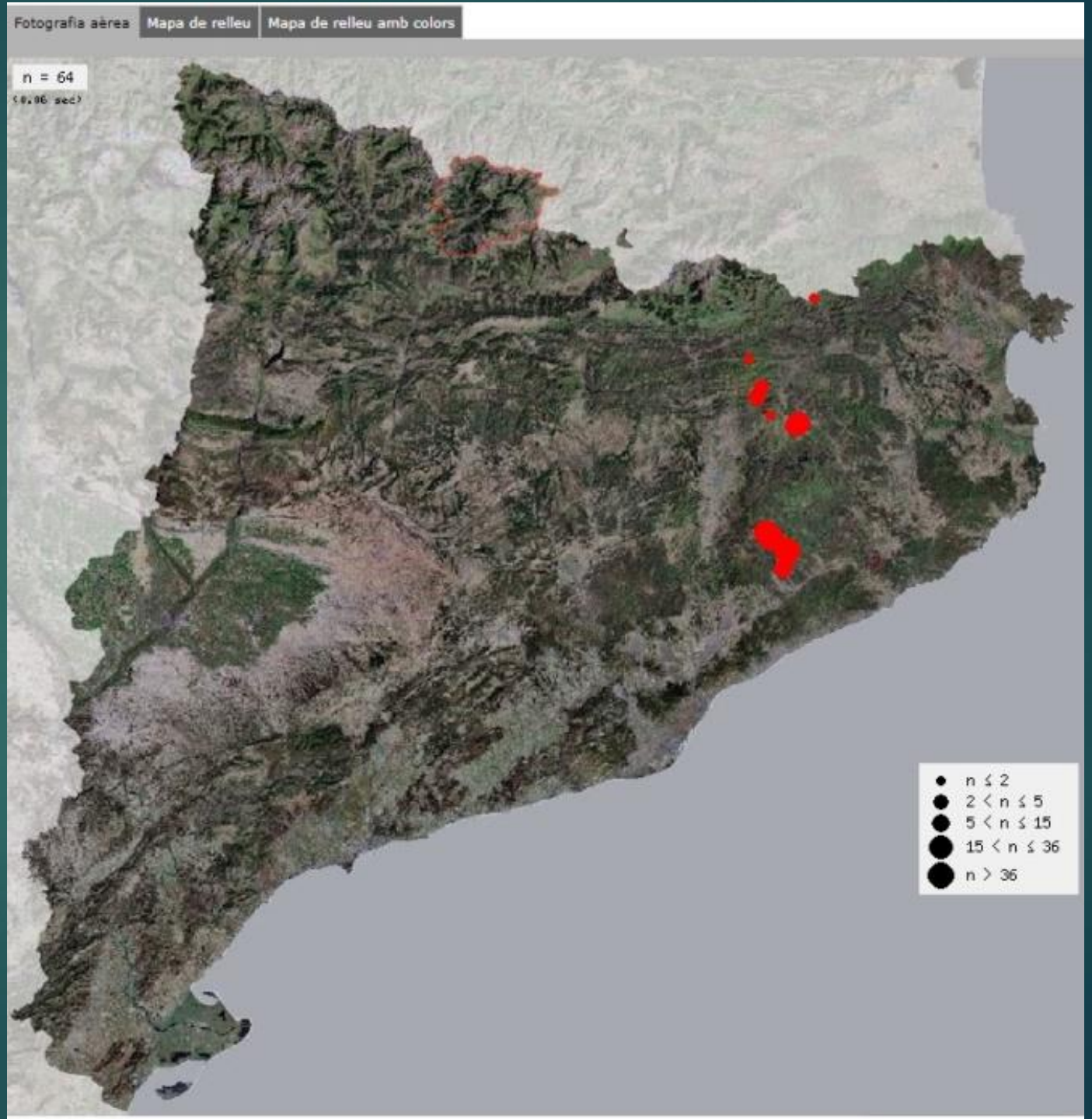

Epipactis leptochila

Epipactis leptochila
(Godfery) Godfery, J. Bot. 59: 146, 147 (1921).

Sinònims: (segons Catalogue of life)
Epipactis helleborine subsp. *leptochila* (Godfery) Soó (synonym)
Epipactis muellerii var. *leptochila* (Godfery) P.D.Sell (synonym)
Epipactis viridiflora var. *leptochila* Godfery (synonym)
Helleborine latifolia subsp. *leptochila* (Godfery) Soó (synonym)
Helleborine leptochila (Godfery) *Druce* (synonym)

Nom en català: (suggeriment) epipactis de llavi estret.
Etimologia: del grec *lepto-*: minso, prim; - *cheilos*: llavi.

Descripció
Planta: mitjana a gran (40-60 cm).
Tija: de color verd grogós, pubescent a la part superior.
Fulles: poques, lanceolades o estretes, les superiors planes i patents. Color verd profund.
Flors: de color verd grogós, subpèndules a pèndules, autògames, viscidi gairebé inexistent.
Label: hipoquil verdós, obert, interior bru, nectarífer; cintura entre hipoquil i epiquil estreta; epiquil concolor, amb tons rosats a les protuberàncies de la base, estret, inclinat cap avall o pla, amb la punta acuminada i aguda, no revoluta cap enrere.
Ovari: verd, glabre
Variabilitat: en la densitat i forma de fulles i en l'amplada de la cintura entre l'hipoquil i l'epiquil.
Ecologia i distribució: racons frescals, ombrívols, en barrancs o torrents, sota avellaners, boixos i roures, sobre calcàries, entre 1200 i 1500 m, al Pirineu central.
Espècies similars: *E. muelleri*, possible confusió per l'epiquil agut no revolut, però d'ecologia ben diferent.

Xavier Alamany

Epipactis leptochila

Flor: verdosa, epiquil punxegut i acanalat amb berruga central rosada.

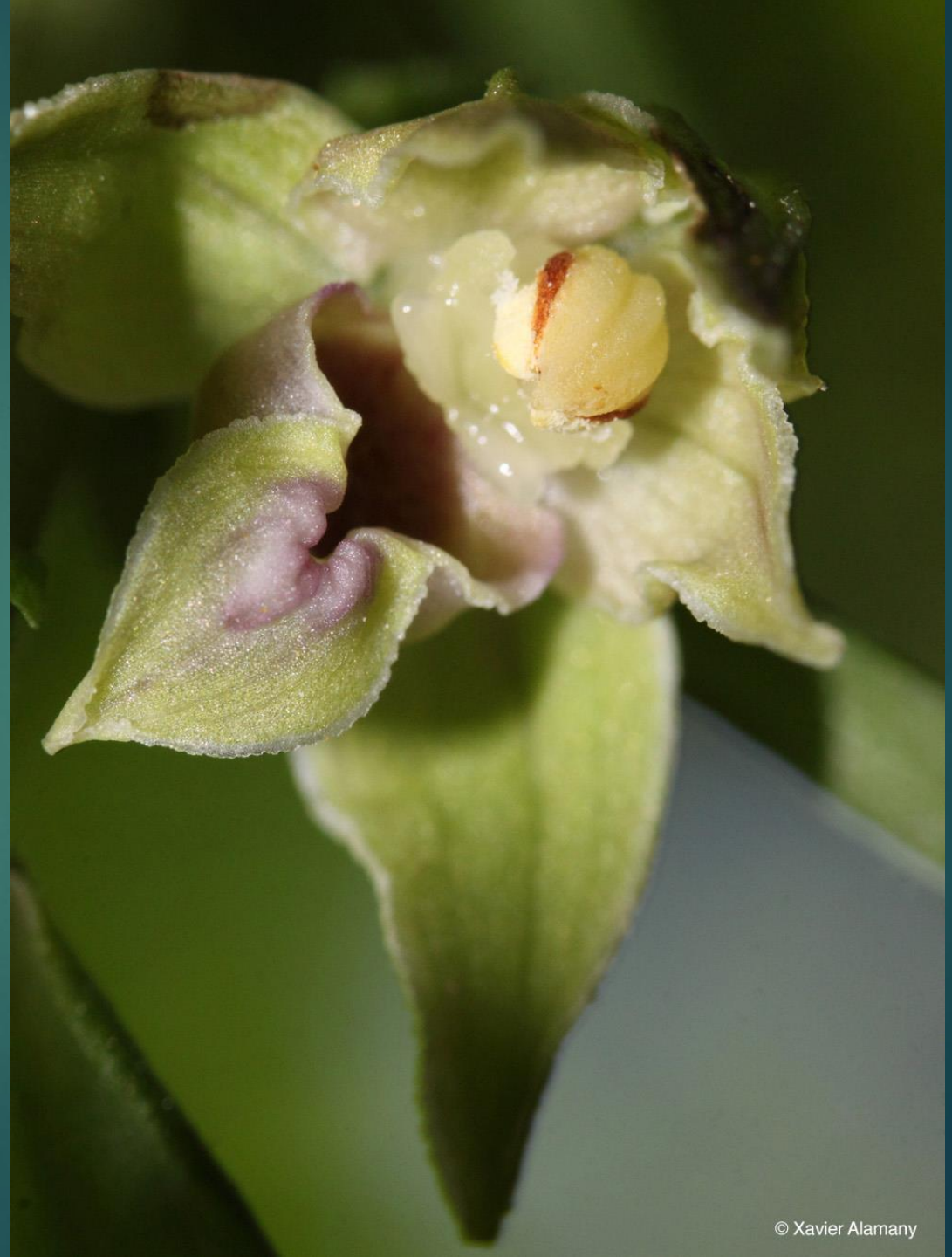

Epipactis leptochila

Inflorescència: força densa i agrupada a la part superior de la tija.

Epipactis leptochila

Fulles: arrodonides les basals, la primera força amunt.

Epipactis leptochila

Tija: llarga, verd clar.

Hàbitat: llocs frescals, avellanedes. Mitja muntanya.
Sòl: calcari.
Floració: VII-VIII.

Epipactis leptochila

Distribució:

Grups	Palustris	Atrorubens	Helleborine	Phyllantes
Característiques:	Label articulat.	Pilositat densa a l'ovari i a les flors.	Sense o poca pilositat. Fulles amples i disposades helicoïdalment. Base del pedicel tacada de porpra.	Fulles dístiques. Pedicel tot verd. Flors més aviat pèndules
Tàxons:	***E. palustris.***	***E. atrorubens*** ***E. kleinii*** ***E. microphylla.***	***E. helleborine*** ***E. helleborine* var. *minor*** ***E. tremolsii*** *(E. lusitanica)* ***E. distans***	***E. fageticola*** ***E. rhodanensis*** ***E. muelleri*** ***E. exilis*** ***E. leptochila*** *(E. provincialis)*

Glossari

alternes: fulles oposades a diferents nivells de la tija.
amplexicaule: que envolta la tija.
antera: part de l' estam que conté el pol·lini.
àpex: extrem distal del label, a les epipactis, epiquil.
bràctea: fulla petita que neix a la unió del pedicel amb la tija.
bracteïforme: fulla en forma de bràctea.
calcari: sòl ric amb carbonat càlcic.
callositat: gibes o berrugues a la base del label.
carinat -ada: que té un relleu longitudinal més o menys sortint (fulles, pètals, sèpals), donant una imatge de casc de vaixell. Ex.: fulles d'*E. atrorubens*.
caulinar: que pertany a la tija.
cleistogàmia: fecundació que es produeix en una pol·linització abans que la flor s'obri. Ex.: *E. exilis*.
cordiforme: en forma de cor.
coriaci: consistència dura. Ex.: fulles *E. tremolsii*.
crenat -ada: de vora denticulada. Ex.: epiquil d'*E. microphylla i E. atrorubens*.
descendent: primer horitzontal i després cap abaix. Ex.: fulles d'*E. helleborine*).
distal: part més separada de la base d'un òrgan.
dístiques: fulles alternes a diferents alçades.
epiquil: part distal del label de les epipactis.
erecte: rígid cap amunt.
esquamiforme: fulles en forma d'esquama. Ex.: al començament de la tija d'*E. distans*.
espiga: fa referència a la inflorescència allargada de la tija.
estigma: part de l'aparell femení de la flor que rep el pol·len. En les orquídies, generalment està situat a la base del ginostem.
flexuós: tija sinuosa. Ex.: *E. helleborine* var. *minor*.

ginostem: columna situada a la base del label on conflueixen les parts masculines i femenines de la flor.
glabre: que no té pèls.
hàbitat: medi en el que viu la planta.
híbrid: Individu resultant del creuament de dues espècies.
hipoquil: base del label a les epipactis.
label: pètal mitjà diferenciat dels altres dos que són laterals i que a les epipactis consta de dues parts, l'hipoquil, cupular i nectarífer, i l'epiquil que serveix de plataforma per als insectes.
lanceolat: en forma de llança.
laxa: separades entre si.
micorriza: unió simbiòtica d'una arrel amb un fong.
oblong: més llarg que ample amb els costats paral·lels.
obtús: arrodonit a la base.
ondulat -da: vores còncaves i convexes alternant.
orbicular: disposició en espiral d'un òrgan. Ex.: fulles d'*E. helleborine*.
oval: en forma d'ou amb la part més ample a la base.
ovari: òrgan femení que conté els òvuls.
patent: òrgan (fulla o flor) que forma angle recte amb la tija.
pauciflora: que té poques flors.
pedicel: unió d'una petita part externa de la flor amb la tija.
pilositat: pèls que recobreixen alguna part de la planta (tija o flors).
pèndula: dirigit cap avall respecte a la seva unió.
periant: conjunt de la flor amb sèpals i pètals inclòs el label.

pètal: part interior del periant en el que les epipactis consta de dos pètals laterals i un de diferenciat anomenat label.
pol·lini: òrgan en forma de maça.
proximal: zona més propera a la base d'un òrgan o la més elevada.
pubescent: cobert de pel fi i curt.
reniforme: en forma de ronyó.
rizoma: tija subterrània del que surten tiges aèries. Ex.: *E. distans*.
rostel: estigma mitjà de les orquídies, estèril i en forma de bec.
sèpal: part externa del periant que a les epipactis consta de dos sèpals laterals dirigits una mica avall i un dorsal.
tomentós: cobert de pels entrecreuats.
unilateral: òrgans (flors) orientats en una sola direcció.
viscidi: glàndula rostelar.
ziga-zaga: Flexuós. Ex.: *E. helleborine* var *minor*.

Bibliografia:

- CANALS, J. 2011. Elements per a la diferenciació de les espècies del gènere *Epipactis* de la península Ibèrica. AOC. Disponible a: https://drive.google.com/file/d/13QSbxk3W4TgYwq6mU2mZar4Y3YDhJFUG/view [Data de consulta: 25 octubre 2020].

- LLOVERA, J. *Fitxes Orquídies Osona*

- BENITO AYUSO, J. 2017. Estudio de las orquídeas silvestres del sistema Ibérico. Tesi doctoral. Universitat de València. Disponible a: http://roderic.uv.es/bitstream/handle/10550/59567/TESIS.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Data de consulta: 25 octubre 2020].

Fotografies: Joan Canals, Jordi Llovera, Amadeo Molina, David Vilasis, Xavier Alamany i Pere Espinet

© Jordi Llovera, Joan Canals, David Vilasís, Jordi Vila, Xavier Alamany i Pere Espinet
Octubre de 2020

GOC
GRUP ORQUIDOLÒGIC de CATALUNYA
ICHN
Institució Catalana d'Història Natural